

SAATESÕNA ESUKA – JEFUL ERINUMBRILE „KÕNEURIMISE SUUNDI II“

2015. aastal ilmus „Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakirja“ esimene kõne uurimise mitmetahulist valdkonda kajastav erinumber (ESUKA – JEFUL 6–3). Käesolev – teine – kogumik jätkab selle väga laia valdkonna uurimuste tutvustamist. Kogumik koondab üksteist artiklit, mis käsitlevad kõneakustikat ja -taju seotuna muude keeleliste ja mittekeeleliste nähtustega, samuti kõneproduktiooni ja teise keele häälduse omandamist. Uurimused hõlmavad hääliku-, sõna- ja lausetasandit, nii spontaanset kui ka loetud kõnet. Osa teemasid on pakkunud huvi mitmele uurimisrühmale, kuid neile lähenetakse eri vaatenurgast.

Kätlin Aare, **Marcin Włodarczak** ja **Mattias Heldner** uurivad hinge kinni hoidmist eesti spontaanses kõnes, tuginedes ajalistele ja kopsumahuga seotud andmetele. Analüüs näitab, et kuigi mõlemal skaalal on varieeruvus suur, sisaldab andmestik mustreid, mis eristavad kõneplaneerimisega seotud hinge kinni hoidmisi teistest. Tulemustest selgub ka, et neelatustega seotud hinge kinni hoidmisi on ainult ajaliste ja kopsumahuga seotud andmete põhjal keeruline teistest eristada.

Liis Ermus keskendub eesti keele geminaatsulghäälikute kestuse korrapärale ja nende võrdlusele lühikeste sulghäälikutega. Tema uurimusest selgub, et suurimad kestuserinevused on tingitud välteerinevusest ning silbistruktuuri mõningasest mõjust. Kestusmuustrid on üldjoontes sarnased lühikeste sulghäälikute omadega, peamised erinevused on helilisuse esinemises.

Mária Gósy ja **Ákos Gocsál** analüüsivad ungari sufiksita ja sufiksi(te)ga nimisõnade kestusi spontaansetes lausungites ning teevad kindlaks, et tüvisõnade kestus on võrdse arvu silpidega tuletiste omast oluliselt lühem. Autorid järeldavad, et juurdepääs tuletistele toimub osade kaupa: tüve semantilise representatsiooni aktiveerimisele järgneb sufiksi või sufiksitate aktiveerimine ja see pikendab sõna kestust.

Mari-Liis Kalvik ja **Liisi Piits** käsitlevad kaht eesti keeles varieeruvat nähtust: *h* hääldamist sõna alguses ning ühesilbiliste *i*-tüveliste sõnade lõpukonsonantide palatalisatsiooni. Selgub, et suure esinemisagedusega sõnades on sõnaalguline *h* lühem ja see jäetakse sagedamini

välja hääldamata kui väikse esinemissagedusega sõnades; sagedaid sõnu ei palataliseerita oluliselt rohkem kui harvu. Sõnades, kus *h* eristab tähendust, hääldatakse see sagedamini välja, samuti on palatalisatsioon sagedasem siis, kui tal on tähendust eristav ülesanne.

Katrin Leppik ja **Cristian Tejedor-García** annavad ülevaate mobiilirakendusest, mille eesmärk on hõlbustada eesti keele häälduse omandamist hispaania keelt emakeelena rääkivatel keeleõppijatel. Rakenduse abil on võimalik harjutada hispaania keelest erinevate eesti vokaalide tajumist ja hääldamist.

Anton Malmi ja **Pärtel Lippus** seavad eesmärgiks teada saada, kuidas mõjutab palatalisatsioon konsonantide ja neile eelnevate vokaalide häälduskohta ja kestust eestikeelsetes sõnades. Elektromagnet-artikuloograafi abil selgub, et konsonandi palataliseerimisega kaasneb konsonandi ja eelneva vokaali hääldamisel keele kõrgem ja eespoolsem asend. Konsonandi ja eelneva vokaali kestust palatalisatsioon süstemaatiliselt ei mõjuta.

Einar Meister ja **Lya Meister** uurivad eesti vokaalide hääldust soome emakeelega eesti keele kõnelejal ja võrdlevad seda eesti emakeele kõnelejate hääldusega. Saame teada, et enamiku eesti vokaalide hääldamine ei tekita soomlastele probleeme, sest need on soome vokaalidega foneetiliselt sarnased. Ka *õ*-vokaali hääldusasendi on soomlased omandanud nii keele kõrguse kui ees-taga teljel, ent moodustavad seda kui ümarat vokaali.

Nele Ots ja **Eva Liina Asu** vaatlevad oma artiklis erinevate prosoodiliste ning mitte-prosoodiliste tunnuste mõju prominentsuse tajule spontaanses eesti keeles, võttes abiks prosoodia kiirtranskriptsiooni metodoloogia. Tulemustest selgub, et prominentsuse taju tähtsaimad ennustajad on tooniaktsent, põhitoon ning silbi kestus. Mitte-prosoodilised tunnused mõjutavad prominentsuse taju veidi vähem.

Hille Pajupuu, **Rene Altrov** ja **Jaan Pajupuu** on seadnud eesmärgi leida võimalusi sünteeshäälega loetavate juturaamatute ekspressiivsuse parandamiseks. Selleks uurivad nad, millised olulisemad akustilised parameetrid eristavad audioraamatu lugeja hääles jutustaja kõnet, mees- ja naistegelaste otsekõnet ja kas kuulajad nende kolme kõnestiili erinevusi tajuvad.

Heete Sahkai ja **Meelis Mihkla** uurivad, kas ja millised intensiivsuse parameetrid eristavad eesti keeles lauserõhutat, lauserõhulist ja

emfaatilise lauserõhuga sõna, sõna rõhulist ja rõhutut silpi ning kolme vältet, samuti kas intensiivsus ja põhitoon on seotud. Lausetasandi tingimusi eristab üksteisest rõhulise silbi intensiivsuse tase, mis korreleerub tugevalt silbi põhitooniga. Sõnatasandi tingimusi eristavad intensiivsuse parameetrid sõltuvad põhitoonist vähem. Välteastmeid eristavad intensiivsuse ulatus sõnas ja rõhulise silbi intensiivsuse kontuur.

Pire Teras soovib teada, kuidas varieerub sama kõneleja *h*-hääldus erinevas olukorras: avalikus suhtluses (loengud, ettekanded) ja argisuhtluses (vestlus tuttavate ja sõpradega). Analüüs näitab, et *h*-d hääldatakse rohkem avalikus kui argisuhtluses ja oluliselt sagedamini rõhulistes kui rõhututes sõnades.

Käesolev ESUKA erinumber on saanud teoks tänu Euroopa Regionaalarengu Fondi Eesti-uuringute Tippkeskuse (TK 145) toele ning Haridus- ja Teadusministeeriumi Eesti Keele Instituudi baasfinantseerimisele.

Hille Pajupuu, Rene Altrov ja Meelis Mihkla
Tallinnas 14. oktoobril 2019